

УДК 343.8:341.34(477)

DOI 10.32755/sjlaw.2026.02.163

Леоненко О. А.,

старший викладач кафедри вогневої та спеціальної підготовки,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-9748-2469

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ НОРМ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ ЗА МІЖНАРОДНИМ ГУМАНІТАРНИМ ПРАВОМ

У статті досліджуються правові та практичні аспекти застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) в таборах для військовополонених. Проаналізовано суперечності між національним законодавством, що регулює діяльність пенітенціарної системи, та вимогами Третьої Женевської конвенції. Виявлено ключові ризики кваліфікації дії персоналу як порушення міжнародного гуманітарного права.

Ключові слова: *військовополонені, ДКВС України, застосування сили, заходи примусу, міжнародне гуманітарне право, Женевська конвенція, табір для військовополонених, персонал, правовий статус.*

Постановка проблеми. Збройна агресія РФ проти України зумовила появу нової для вітчизняної правоохоронної системи категорії осіб – військовополонених, тримання яких покладено на установи ДКВС України. Проте нормативна база, що регламентує порядок застосування сили персоналом ДКВС, історично формувалася для роботи з кримінальними правопорушниками (засудженими та взятими під варту). Військовополонені мають специфічний міжнародно-правовий статус «законних комбатантів», що унеможлиблює застосування до них багатьох методів впливу, допустимих у звичайних колоніях. Актуальність теми зумовлена необхідністю уникнення звинувачень України в порушенні міжнародного гуманітарного права (МГП) при забезпеченні режиму в таборах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правового статусу військовополонених та діяльності ДКВС України у своїх працях розглядали такі вчені: І. Г. Богатирьов,

І. В. Боднар, В. В. Кузнецов, М. С. Пузирьов, О. М. Толочко, С. С. Яценко. Окремі аспекти застосування сили в пенітенціарних установах досліджували А. П. Гель, О. Г. Колб. Проте специфіка адаптації саме «силового» компонента діяльності персоналу ДКВС України до умов тримання військовополонених у світлі стандартів МГП залишається недостатньо розробленою.

Мета статті полягає в концептуальному аналізі правових суперечностей між національними нормативно-правовими актами щодо застосування заходів примусу персоналом пенітенціарних установ і нормами міжнародного гуманітарного права з наступним формулюванням стратегічних напрямів їх правової конвергенції та уніфікації.

Виклад основного матеріалу. Проблема правового регулювання застосування заходів примусу в таборах для військовополонених персоналом ДКВС України набула особливої гостроти після 24 лютого 2022 року. До цього моменту вітчизняна пенітенціарна система орієнтувалася винятково на роботу із засудженими та особами, взятими під варту за вчинення кримінальних правопорушень. Поява в установах ДКВС України категорії «військовополонені» вимагає кардинального перегляду підходів до застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї, оскільки правовий статус військовополоненого за міжнародним гуманітарним правом (МГП) суттєво відрізняється від статусу засудженого до позбавлення волі або взятого під варту.

Застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї особами рядового і начальницького складу ДКВС України регулюється низкою нормативно-правових актів, кожен з яких визначає загальні принципи, підстави, порядок та межі застосування цих заходів залежно від контексту та категорії осіб (засуджені або особи, взяті під варту): Закон України «Про ДКВС України» (ст. 19); Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК України) (ст. 106); Закон України «Про попереднє ув'язнення» (ст. 18); Закон України «Про Національну поліцію» (ст. 42–46); Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (розділ

XXVI) (далі –ПВР УВП); Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів (розділ V) (далі – ПВР СІЗО) [1, с. 108].

Однак згідно зі статтею 13 Третьої Женевської конвенції про поводження з військовополоненими (далі – Третя ЖК) з військовополоненими слід завжди поводитися гуманно [2]. Будь-який незаконний акт або бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які призводять до смерті або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, забороняються. Основна правова проблема полягає у визначенні «законності» вимог персоналу ДКВС України. Якщо для засудженого відмова виконувати розпорядження є дисциплінарним проступком, що дає право застосувати фізичний вплив, то для військовополоненого, який перебуває у стані психологічного опору як комбатант, застосування сили за аналогічних умов може бути розцінено як жорстоке поводження.

Системний аналіз статей 18 та 19 ЗУ «Про ДКВС України» [3] дозволяє стверджувати, що ці норми були розроблені для регулювання відносин у межах класичної пенітенціарної моделі «адміністрація – засуджений». Проте в умовах збройного конфлікту та залучення персоналу ДКВС України до охорони таборів для військовополонених ці положення виявляють певні суперечності з нормами міжнародного гуманітарного права (далі – МГП).

Стаття 18 ЗУ «Про ДКВС України» [3] визначає обов'язки персоналу щодо забезпечення прав людини, але водночас робить акцент на застосуванні засобів «виправлення і ресоціалізації» (п. 4 ч. 1). Згідно зі статтею 12 Третьої ЖК [2] військовополонені перебувають у владі ворожої держави, а не конкретних установ. Оскільки вони не є злочинцями, будь-яка невідповідність пенітенціарних методів «виправлення» статусу військовополоненого є юридично некоректною. Стаття 13 Третьої ЖК [2] прямо забороняє будь-які акти помсти або залякування, тоді як методи ресоціалізації, звичні для ДКВС України, часто створюють правовий дисонанс, оскільки базуються на дисциплінарній ієрархії, що не враховує військовий статус полоненого.

Також спостерігається суттєва неузгодженість у сфері візуального та біометричного обліку. Пункт 7 частини 1 статті 18 [3] зобов'язує персонал проводити фотографування, звукозапис та відеозйомку осіб, що перебувають під вартою. Водночас стаття 13 Третьої ЖК [2] вимагає захисту військовополонених від «прилюдної цікавості». Виконання персоналом своїх обов'язків щодо документування може призвести до порушення міжнародних зобов'язань держави, якщо отримані матеріали будуть використані для публічної демонстрації або ідентифікації полонених поза межами облікових карток Міжнародного Комітету Червоного Хреста (далі – МКЧХ).

Найбільш проблемним є те, що стаття 19 ЗУ «Про ДКВС України» [3] механічно переносить правоохоронну парадигму на відносини, що регулюються правом збройних конфліктів. Відсилка до Закону України «Про Національну поліцію» [4] створює хибну юридичну конструкцію, оскільки цей Закон за своєю природою розроблений для боротьби зі злочинністю та охорони громадського порядку. Його норми виходять із презумпції, що особа, яка чинить опір або вдається до втечі, є правопорушником, дії якого є суспільно небезпечними та протиправними.

Натомість в умовах табору для військовополонених об'єктом нагляду є не «злочинець», а «комбатант». Згідно з міжнародним гуманітарним правом військовополонений наділений «комбатантським імунітетом» – його участь у бойових діях (і навіть спроба повернутися до них шляхом втечі) не є кримінальним злочином, а розглядається як виконання військового обов'язку [4].

На окрему увагу заслуговує п. 2 ч. 2 ст. 18 [3] щодо права персоналу на проведення обшуку. У пенітенціарній практиці України вилученню підлягає широке коло предметів. Проте стаття 18 Третьої ЖК [2] чітко вказує, що військовополонені повинні залишатися зі своїми речами, знаками розрізнення та нагородами. Виникла розбіжність у трактуванні поняття «заборонені речі», яка має бути деталізована у внутрішніх інструкціях таборів, аби дії персоналу не розцінювалися як протиправні.

Зрештою стаття 19 [3] передбачає можливість використання службових собак. У контексті МГП це є одним із найбільш чутливих питань. Використання собак для здійснення психологічного тиску або безпосереднього супроводу під час перевірок створює нормативну невідповідність із положеннями статей 13 та 17 Третьої ЖК [2], що забороняють нелюдське поводження.

Отже, аналіз свідчить, що статті 18 та 19 ЗУ «Про ДКВС України» [3] у їхній чинній редакції не повною мірою враховують специфіку статусу військовополонених. Для забезпечення правової безпеки персоналу ДКВС необхідно усунути ці правові асиметрії шляхом розроблення спеціальних доповнень до законодавства.

Важливим аспектом діяльності персоналу ДКВС України в умовах функціонування таборів для військовополонених є застосування спеціальних засобів, таких як кайданки, гумові кийки, засоби сльозогінної та дратівної дії. Аналіз статті 106 КВК України [5] та статті 18 Закону України «Про попереднє ув'язнення» [6] свідчить про наявність чітко визначених підстав для використання сили, проте їх механічне перенесення на правовідносини з військовополоненими створює певні нормативні розбіжності.

Відповідно до національного законодавства підставами для застосування фізичного впливу та спецзасобів є фізичний опір, злісна непокора, буйство, участь у масових заворушеннях або спроба втечі. Стаття 18 Закону «Про попереднє ув'язнення» [6] деталізує перелік інструментарію: від ручних кайданків до водометів та бронемашин. Проте міжнародні стандарти, зокрема третя ЖК [2], встановлюють значно вужчі рамки для використання таких засобів у місцях тримання військовополонених.

У контексті міжнародного права використання сили до військовополонених має бути чітко визначеним. Насамперед виникає колізія щодо підстав застосування спецзасобів у випадку «злісної непокори». Стаття 106 КВК України [5] дозволяє застосування сили для подолання протидії законним вимогам адміністрації. Однак у роботі з військовополоненими

критично важливо розрізняти активний фізичний опір (напад, буйство) та пасивну непокору (відмова виконувати розпорядження без застосування сили). Якщо національна практика допускає фізичний вплив для примусу до виконання вимог режиму, то стандарти статті 13 Третьої ЖК [2] розглядають застосування спецзасобів до неозброєного полоненого, який не чинить фізичної агресії, як невинуватого жорстокість та порушення гуманітарних норм.

Окремим фактором ризику під час кваліфікації дій військовополонених як «непокори», що може тягнути за собою застосування сили, є стан інфраструктури місць тримання. Згідно зі Спеціальною доповіддю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (2024) у таборах виявлено невідповідність будівель нормам ДБН В.2.2–40:2018 «Інклюзивність будівель та споруд» (наявність порогів, відсутність пандусів) [7]. Враховуючи, що значна частина комбатантів має поранення опорно-рухового апарату, їхня фізична нездатність оперативно виконати команду персоналу (наприклад, під час шиккування) може бути помилково сприйнята як пасивна непокора. У таких випадках застосування заходів примусу буде абсолютно невинуватим і може кваліфікуватися як жорстоке поводження з пораненими.

Крім того, існує суттєва невідповідність у питанні придушення протестних акцій. Національні норми дозволяють використання спецзасобів для припинення «безчинства» або «протидії вимогам адміністрації». Водночас МПП забороняє будь-які акти залякування. Якщо персонал ДКВС України використовує засоби сльозогінної дії чи гумові кийки для придушення протесту, спричиненого незадовільними умовами тримання, що є законним правом військовополонених на висловлення скарг згідно зі ст. 78 Третьої ЖК [2], такі дії персоналу можуть бути кваліфіковані як неправомірне насильство.

З метою усунення правових суперечностей та забезпечення правового захисту персоналу ДКВС України вбачається необхідним диференціювати заходи примусу в таборах для військовополонених залежно від їхньої стратегічної мети:

Захисні заходи: спрямовані винятково на відбиття безпосереднього нападу на персонал, полонених чи інших осіб. Такі дії є абсолютно правомірними та відповідають критерію «необхідна оборона».

Заходи забезпечення режиму: застосовуються для припинення фізичного опору або групових заворушень. Використання спецзасобів у таких випадках потребує принципу мінімального впливу, обов'язкового завчасного попередження згідно зі ст. 106 КВК України [5] та, що є критично важливим, безперервної відеофіксації для подальшого звітування перед міжнародними спостерігачами.

Заходи конвоювання та охорони: використання службових собак чи кайданків під час переміщення військовополонених має бути винятковим заходом, зумовленим реальною небезпекою втечі чи нападу, а не систематичною практикою. Системне використання кайданків до полонених, які не виявляють агресії, створює етико-правовий конфлікт з вимогами щодо поваги до особи військовослужбовця.

Окрему увагу слід приділити процедурним вимогам. Стаття 18 Закону «Про попереднє ув'язнення» [6] зобов'язує проводити обов'язковий медичний огляд усіх осіб, щодо яких застосовано силу, та негайно повідомляти прокурору. В умовах тримання військовополонених цей алгоритм має бути доповнений інформуванням представників Міжнародного комітету Червоного Хреста. Це дозволить нівелювати ризики звинувачень у перевищенні повноважень.

Таким чином, використання спеціальних засобів персоналом ДКВС у таборах має базуватися на принципі пропорційності. Будь-яка розбіжність між тактичною необхідністю та вимогами гуманності повинна вирішуватися на користь останніх, що забезпечить не лише дотримання прав людини, а й легітимність дій адміністрації табору в очах міжнародної спільноти.

Стаття 42 Третьої ЖК містить імперативну вимогу: «Застосування зброї проти військовополонених, особливо проти тих, хто намагається втекти або готується до втечі, є

крайнім заходом, якому завжди повинні передувати попередження, відповідні до обставин» [2].

У вітчизняному законодавстві, зокрема в ПВР УВП [8], застосування зброї часто є більш спрощеним. Для гармонізації норм необхідно чітко закріпити в інструкціях для персоналу ДКВС України, який здійснює охорону таборів, що зброя застосовується лише тоді, коли немає жодного іншого способу зупинити втечу, і лише після триразового попередження (дворазове голосове та попереджувальний постріл угору), якщо обставини дозволяють таку послідовність. Будь-яке відхилення від цього принципу може стати предметом розслідування міжнародних трибуналів як воєнний злочин.

Особливе місце в системі заходів примусу посідає застосування вогнепальної зброї, що згідно з вітчизняним законодавством та міжнародними стандартами вважається крайнім, винятковим заходом. Аналіз положень розділу V ПВР СІЗО [9] та розділу XXVI ПВР УВП [8] дозволяє виявити суттєвий правовий дисонанс між порядком застосування зброї до звичайних ув'язнених (засуджених) та вимогами, що висуваються до поводження з військовополоненими.

Згідно з главою 3 ПВР СІЗО [9] вогнепальна зброя може застосовуватися без попередження у п'яти конкретних випадках: під час збройного нападу, спроби втечі на транспортному засобі, втечі вночі або в умовах недостатньої видимості, спроби заволодіти зброєю чи у разі збройного опору. Водночас, після попереджувального вигуку «Стій, стрілятиму!» та пострілу угору, зброя застосовується при подоланні лінії охорони або переслідуванні втікача.

Проте стаття 42 Третьої ЖК [2] чітко регламентує: «Застосування зброї проти військовополонених, особливо проти тих, хто намагається втекти або готується до втечі, є крайнім заходом, якому завжди повинно передувати попередження, відповідно до обставин».

У вітчизняному законодавстві, зокрема в ПВР УВП [8] та ПВР СІЗО [9], алгоритм застосування зброї часто є більш спрощеним, оскільки він допускає ведення вогню на ураження без попередження у випадках, які за МГП можуть бути

трактовані як недостатньо обґрунтовані (наприклад, лише за фактом втечі в нічний час або в лісистій місцевості без безпосередньої загрози життю персоналу). Для усунення розбіжностей та гармонізації норм необхідно чітко закріпити в інструкціях для персоналу ДКВС, який здійснює охорону таборів, що зброя застосовується лише тоді, коли немає жодного іншого способу зупинити втечу.

Критично важливим є запровадження чіткого алгоритму дій: застосування зброї на ураження має відбуватися лише після триразового попередження (дворазове голосове та попереджувальний постріл угору), якщо обставини дозволяють таку послідовність. Будь-яке відхилення від цього принципу, особливо у випадках, коли втеча військовополоненого не супроводжується збройним нападом чи прямою загрозою життю інших осіб, може стати предметом розслідування міжнародних трибуналів як воєнний злочин.

Крім того, ПВР УВП [8] встановлюють заборону на застосування зброї до жінок, неповнолітніх та осіб з інвалідністю, крім випадків збройного нападу. У контексті таборів для військовополонених, де переважну більшість становлять чоловіки-комбатанти, основний акцент має бути зміщений з категорії особи на характер загрози. Якщо засуджений за втечу підлягає кримінальному покаранню і зброя застосовується для припинення цього злочину, то військовополонений, який вчиняє втечу, реалізує своє право комбатанта на повернення до своїх збройних сил. За МГП така втеча не є кримінальним злочином, тому використання зброї на ураження без вичерпання всіх інших альтернативних методів затримання (фізична сила, спецзасоби) йде врозріз із засадничими принципами гуманності.

Обов'язковою умовою після кожного випадку застосування зброї згідно з п. 3 глави 3 розділу V ПВР СІЗО [9] є охорона місця події до прибуття прокурора. В умовах табору для військовополонених цей протокол має стосуватися негайного повідомлення представників МКЧХ та фіксації обставин за допомогою засобів об'єктивного контролю (відеореєстраторів),

що дозволить довести пропорційність використаної сили та уникнути звинувачень у перевищенні службових повноважень.

Перебування персоналу ДКВС України у правовому полі, де існують нормативні протиріччя між відомчими інструкціями та нормами міжнародного гуманітарного права МГП, створює низку загроз юридичного, тактичного та професійного характеру. Виконання службових обов'язків у таборах для військовополонених потребує не лише високої професійної підготовки, а й чітких гарантій правового захисту.

Основним ризиком є ймовірність притягнення персоналу до кримінальної відповідальності за воєнні злочини або жорстоке поводження. Оскільки Україна перебуває під пильною увагою міжнародних інституцій (Міжнародний кримінальний суд, спостерігачі Організації Об'єднаних Націй, МКЧХ), будь-яке застосування сили, що відповідає внутрішнім ПВР, але порушує статтю 13 або 42 Третньої ЖК [2], може бути інтерпретовано як порушення законів та звичаїв війни. Ситуація ускладнюється тим, що виконання «явного злочинного наказу» не звільняє від відповідальності за міжнародним правом.

Варто зазначити, що попри наявні колізії в нормативному регулюванні практика поводження з військовополоненими в Україні залишається у правовому полі міжнародних стандартів. За результатами моніторингових візитів, відображених у Спеціальній доповіді Уповноваженого ВРУ з прав людини за 2024 рік, фактів насильства, репресалій, катувань чи іншого жорстокого поводження з боку персоналу ДКВС України не зафіксовано [7]. Це свідчить про те, що на рівні практичної реалізації адміністрація установ надає пріоритет нормам гуманності, однак цей стан потребує законодавчого закріплення для уникнення ризиків у майбутньому.

Зважаючи на вищевикладене, необхідно розробити та офіційно затвердити «Протокол (алгоритм) дій персоналу ДКВС у місцях тримання військовополонених», який мав би пріоритет над загальними ПВР СІЗО чи УВП. У цьому документі мають бути чітко прописані винятки щодо застосування зброї та спецзасобів до полонених.

Запровадження посади радника з питань МГП у структурі адміністрації таборів для оперативного аналізу правомірності наказів у кризових ситуаціях.

Персонал ДКВС України звик працювати із засудженими та особами, взятими під варту, де методи впливу базуються на принципах пенітенціарної психології. Військовополонені – це законні комбатанти з високим рівнем самоорганізації, дисципліни та специфічною мотивацією. Використання стандартних тактик придушення опору може спровокувати ще більшу агресію або організовану протидію, що загрожує життю персоналу.

Впровадження спеціалізованих тренінгів для персоналу, орієнтованих на військову психологію та специфіку поведінки комбатантів у полоні.

Навчання технік вербального управління конфліктами, які дозволяють уникати фізичного зіткнення, що є критично важливим для дотримання принципів гуманності.

В умовах гібридної війни військовополонені можуть використовувати скарги на «неправомірне застосування сили» як інструмент пропаганди. Відсутність об'єктивної фіксації обставин інциденту залишає працівника ДКВС України незахищеним перед лицем внутрішніх перевірок та міжнародних комісій.

Обов'язковий відеомоніторинг: забезпечення кожного працівника, який вступає в безпосередній контакт з полоненими, нагрудним відеореєстратором (бодікамерою). Відеодокази мають зберігатися в окремому захищеному архіві для пред'явлення міжнародним моніторинговим місіям.

Тривала робота в умовах правової невизначеності та необхідність балансувати між неухильним дотриманням режиму та гуманним поводженням призводить до професійного вигорання і стресу. Ризик вчинення емоційно зумовленого насильства у відповідь на провокації полонених є надзвичайно високим. Обов'язкова психологічна реабілітація та ротація персоналу таборів виступає ефективним механізмом запобігання професійному вигоранню.

Затвердження «Кодексу поведінки персоналу ДКВС України з військовополоненими», де гуманне поводження

закріплюється не лише як вимога права, а як елемент професійної честі й запорука безпеки самого персоналу.

Висновки. Проведене дослідження правових підстав та проблемних аспектів застосування заходів примусу в таборах для військовополонених персоналом ДКВС України дозволяє сформулювати такі підсумкові положення:

Виявлено суттєву нормативну асиметрію між національним пенітенціарним законодавством (КВК України, ЗУ «Про ДКВС України», ПВР СІЗО та УВП) та вимогами міжнародного гуманітарного права (третья ЖК). Основна суперечність полягає в тому, що вітчизняні норми орієнтовані на роботу із засудженими (злочинцями), тоді як військовополонені мають статус «законних комбатантів», до яких не можуть застосовуватися заходи ресоціалізації чи виправлення, а застосування сили має бути максимально обмеженим.

Обґрунтовано необхідність трансформації підходів до застосування вогнепальної зброї. На відміну від спрощених алгоритмів, передбачених відомчими інструкціями для випадків втечі (особливо в нічний час чи на транспорті), міжнародні стандарти визначають зброю як винятковий захід. Нами доведено доцільність запровадження правила «трьох попереджень» (два голосових та постріл угору) перед веденням вогню на ураження в таборах для військовополонених, що дозволить мінімізувати ризики кваліфікації дій персоналу як воєнних злочинців.

Встановлено правові розбіжності у використанні спеціальних засобів. Використання службових собак, кайданків чи засобів дратівної дії в умовах табору має бути позбавлене ознак «дисциплінарного примусу». Будь-яке використання сили як методу покарання за непокору, що не загрожує безпеці, є порушенням гуманітарного статусу полоненого. Запропоновано диференціацію заходів примусу на захисні, режимні та конвойні з пріоритетом методів деескалації.

Ідентифіковано критичні юридичні та професійні ризики для персоналу ДКВС, пов'язані з потенційною відповідальністю перед міжнародними судовими інстанціями. Виконання наказів, що базуються на застарілих інструкціях,

створює загрозу правової незахищеності працівників. Для нівелювання цих ризиків запропоновано впровадження обов'язкової суцільної відеофіксації актів примусу та залучення незалежних медичних експертів для огляду потерпілих.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства, які охоплюють: внесення змін до ст. 18 та 19 ЗУ «Про ДКВС України» [3] щодо пріоритету норм МГП у таборах для військовополонених; розроблення окремого «Протоколу (алгоритму) застосування сили до військовополонених»; спеціалізацію підготовки персоналу ДКВС за програмами, що містять поглиблене вивчення міжнародного гуманітарного права.

Реалізація запропонованих кроків дозволить не лише захистити персонал ДКВС України від неправомірних звинувачень, а й підтвердити статус України як правової держави, що суворо дотримується Женевських конвенцій навіть в умовах відбиття повномасштабної збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Красковський Є. Щодо безпеки в установах виконання покарань. *Сучасна пенітенціарна система. Виклики та рішення в умовах воєнного конфлікту* : матеріали проф. наук. конф. (м. Чернігів, 29 травня 2025 р.) / Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2025. С. 108–111. URL: https://pau.edu.ua/wpcontent/uploads/2025/07/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%A3%D0%9A%D0%A0_2-3.pdf (дата звернення: 15.01.2026).

2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення: 14.01.2026).

3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (дата звернення: 14.01.2026).

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 14.01.2026).

5. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 14.01.2026).

6. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 № 3352-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12> (дата звернення: 15.01.2026).

7. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання в 2024 році». URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%202024.pdf> (дата звернення: 15.01.2026).

8. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 15.01.2026).

9. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19> (дата звернення: 15.01.2026).

Leonenko O.,

Senior Lecturer of the Department of Firearms and Specialized Training, Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9748-2469

PROBLEMS OF ADAPTING NORMS ON THE USE OF FORCE BY PERSONNEL OF THE STATE CRIMINAL EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE TO THE STATUS OF PRISONERS OF WAR UNDER INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

The article is devoted to a comprehensive study of the problematic aspects of adapting the administrative and legal norms regarding the use of coercive measures by the personnel of the State Criminal-Executive Service of Ukraine (SCES) to the specific status of prisoners of war (POWs). The relevance of the study is driven by the urgent need to harmonize national penitentiary legislation with the standards of International Humanitarian Law (IHL) under the conditions of the ongoing international armed conflict. The author provides a detailed analysis of the "normative asymmetry" between the provisions of the Law of Ukraine "On the State Criminal-Executive Service", the Criminal-Executive Code, and internal regulations of detention facilities on one hand, and the imperatives of the Third Geneva Convention (1949) on the other. It is proven that the mechanical transfer of police and penitentiary methods of using force – historically designed for working

with convicts and persons in custody (criminals) – to the detention of POWs creates high risks of violations of the laws and customs of war.

Particular attention is paid to the legal collision in the regulations for the use of firearms during escape attempts. The article criticizes the simplified domestic algorithm that permits lethal force based solely on external factors (such as nighttime or wooded terrain) without the prerequisite of an immediate threat to life. The author substantiates the necessity of introducing a stricter "three warnings rule" (two verbal commands and a warning shot) for POW camps to meet international standards. The study also identifies legal gaps in the use of special means (handcuffs, tear gas, service dogs) and emphasizes that their use for disciplinary punishment or intimidation constitutes «inhumane treatment».

Key words: *Prisoners of war (POWs), State Criminal-Executive Service of Ukraine (SCES), coercive measures, International Humanitarian Law (IHL), Third Geneva Convention, POW camp, legal status, use of force, penitentiary system, normative asymmetry.*

References

1. Kraskovskiy, Ye. (2025), "On safety in penal institutions", *Modern penitentiary system: Challenges and solutions under conditions of armed conflict*, pp. 108–111, Penitentiary Academy of Ukraine, available at: https://pau.edu.ua/wpcontent/uploads/2025/07/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%A3%D0%9A%D0%A0_2-3.pdf (accessed 15 January 2026).

2. International Committee of the Red Cross (1949), *Geneva Convention relative to the treatment of prisoners of war* dated 12 August 1949, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (accessed 15 January 2026).

3. Ukraine (2005), *On the State Criminal-Executive Service*: Law of Ukraine dated 23 June 2005 No. 2713-IV, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15> (accessed 15 January 2026).

4. Ukraine (2015), *On the National Police*: Law of Ukraine dated 2 July 2015 No. 580-VIII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (accessed 15 January 2026).

5. Ukraine (2003), *Criminal-Executive Code of Ukraine*: Law of Ukraine dated 11 July 2003 No. 1129-IV, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (accessed 15 January 2026).

6. Ukraine (1993), *On Pre-trial Detention*: Law of Ukraine dated 30 June 1993 No. 3352-XII, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12> (accessed 15 January 2026).

7. Office of the Ombudsman of the Verkhovna Rada of Ukraine (2024), *Special report on the prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment in Ukraine in 2024*, available at: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%A>

1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%202024.pdf (accessed 15 January 2026).

8. Ukraine (2018), *On approval of the rules of internal order of penal institutions* : Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 28 August 2018 No. 2823/5, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (accessed 15 January 2026).

9. Ukraine (2019), *On approval of the rules of internal order of pre-trial detention centers of the State Criminal-Executive Service of Ukraine* : Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 14 June 2019 No. 1769/5, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19> (accessed 15 January 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 22.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 01.06.2026.